

Valkoselkätikan *Dendrocopos leucotos* soidin- ja pesintäaikaisesta käyttäytymisestä

SAULI SARKANEN

SARKANEN, S. 1978: *Valkoselkätikan soidin- ja pesintäaikaisesta käyttäytymisestä (Behaviour of the White-backed Woodpecker in the breeding season)*. — *Ornis Fennica* 55:158—163.

The White-backed Woodpecker *Dendrocopos leucotos* was studied at Vehkajärvi in S Finland in 1970—76. The data were supplemented with information received from about 40 Finnish ornithologists in reply to an inquiry.

Drumming was observed mainly from February to June (peak in March-April), more in warm than cold springs. More than 75 % of the drumming were observed before noon, the birds drumming being almost always males. A drumming series comprised 3.8 drummings/min in March-April, but only 1.7/min in June. A drumming lasted, on average, 2.2 sec. Favoured drumming-places were nest-boxes for Starlings (almost 50 % of the observations), birches, mostly dead trees (almost 30 %) and electric poles (almost 20 %).

The male spent the nights in the nest, while the female slept in a hole at a distance of 400—600 m from the nest. The birds entered their sleeping holes half an hour before sunset or earlier, but they usually woke up at sunrise.

No display behaviour was observed in autumn.

Sauli Sarkanen, SF-36880 Vehkajärvi, Finland

Johdanto

Valkoselkätikan biologian tutkimusta on epäilemättä vaikeuttanut lajin harvalukuisuus. Suomessa tietoja onkin julkaistu niukasti: PYNNÖNEN (1939), SARKANEN (1974a) sekä REINIKAINEN & SINTONEN (1977) ovat tutkineet valkoselkätikan pesimäbiologiaa ja käyttäytymistä, HURME & SARKANEN (1975) ovat käsitelleet sen suhdetta muihin tikkoihin, ja SARKANEN (1974b ja 1978) on pohtinut lajin suojelua.

Seuraavassa esitetyt tiedot perustuvat Kuhmalahden Vehkajärvellä 1970—76 tekemiini havaintoihin sekä valkoselkätiedustelusta saamiini vastauksiin. Vehkajärveltä on ollut tiedossa neljä pesälöytöä ja yksi poikuehavainto. Havainnot ovat kertyneet lajia jatkuvasti seuraamalla ja mahdollisimman tarkkoja muistiinpanoja tehden. Soidinaikaan havainnointia on helpottanut lintujen liikkuminen jatkuvasti aivan pihapiirissä. Lintumiehessä 1/1976 esitin valkoselkätikasta tieduste-

lun, jossa pyysin lajista kaikkia mahdollisia havaintoja. Vastauksia olen tähän mennessä saanut 40.

Rummutus

Valkoselkätikan rummuttelu alkaa yleensä maaliskuun alkupäivinä ja on huipussa maaliskuun huhtikuun ajan (taul. 1). Leutoina talvina rummutus käynnistyy jo tammikuussa ja sitä kuulee usein helmikuun aikana. Pesimään ryhtynyt pari voi jo huhtikuun lopulla pitää useiden päivien katkoja rummutuksessaan, ja toukokuun ensimmäisen viikon jälkeen se lopettaa rummutuksen lähes kokonaan. Myöhemmin rummuttelua kuulee vain pesäpaikan läheisyydessä, esim. ruokinnan yhteydessä lyötyinä lyhyinä sarjoina. Etenkin koiras näyttää poikaset ruokittuaan mielellään naputtavan pesäpuussa tai lähipuissa muutamia sarjoja. Tämän voisi ajatella houkuttelevan naarasta yhteiseen urakkaan, johon se näyttää suhtautuvan huolimattomasti (SARKANEN 1974a). Naaraiden ruokintahalukkuudessa voi kuitenkin olla huomattavia eroja; esim. REINIKAINEN & SINTONEN (1977) totesivat naaraan ruokkivan poikasia vähintään yhtä paljon kuin koiraankin. Pesimättömät tai pesänsä menettäneet yksilöt voivat rummuttaa ahkerasti vielä toukokuun lopussa ja kesäkuussa.

Kevään lämpimyyden ja lumisuus näyttävät vaikuttavan valkoselkätikan rummutushalukkuuteen. Kevät 1973 oli lämmin ja vähäluminen ja kiihdytti selvästi valkoselkätikan rummutusta. Kevät ja erityisesti huhtikuu 1974 taas oli kylmä ja luminen ja rummuttelu vastaavasti heikompa. Mahdollisesti soidinvireeseen ei vaikuta ehkäisevästi niinkään hetkellinen kylmyys kuin suuret lumimäärät ja talven yhtäjaksoinen kylmyys. Tähän viittaa esim. ha-

vainto kiivaasta rummutuksesta 25.2.1973 klo 8.45, jolloin oli pakkasta -22°C .

Valkoselkätikan rummuttelu on vilkkainta kohta auringonnousun jälkeen ja yleensä aamupäivisin. Laskemistani rummutuksista runsaat 75 % osui aamupäivään. Koiras on ehdottomasti aktiivisempi rummuttaja kuin naaras, jonka olen vain kerran todennut rummuttavan, mutta tässäkin on yksilöllisiä eroja; mm. K. Reinikainen ja P. Linkola (kirj. ilm.) ovat havainneet useita naaraan rummutuksia.

Rummutussarjat

Valkoselkätikka rummuttaa tavallisimmin 3—4 sarjaa minuutissa. Kuukausittaiset rummutussarjojen keskiarvot minuuttia kohden kuvastanevat soidinkiihkon kulkua:

	Keskim./ min.	Vaihtelu- väli	N
Maaliskuu	3.8	1—6	31
Huhtikuu	3.8	2—4	13
Toukokuu	3.7	2—5	3
Kesäkuu	1.7	1—3	18

Suurin osa lyhyistä, 1—2 rummutuksien sarjoista on päästetty kaikuun iltapäivän aikana ja kesäkuun rummutukset ovat kaikki jääneet 1—3 sarjaan minuutissa. Oman havainnointini voin katsoa olleen riittävän tasaisena vuorokausirytmien vertailua varten.

Rummutuspaikat

Valkoselkien käyttämät rummutuspaikat selviävät taulukosta 2. Käytetyimpiä rummutusalustoja ovat olleet kotitaraispöntöt. Tikoilla näyttää usein olevan tiettyjä rummutuspaikkoja, joihin ne reviirollaan kiertävät pärryttele-

TAULUKKO 1. Valkoselkätikan rummutuspäivät kuukausittain 1971—77. Taulukossa on erotettu omat havainnot ja tiedusteluvastaukset.

TABLE 1. Monthly distribution of the drumming of the White-backed Woodpecker. The author's own data and the enquiry material are shown separately.

Kuu- kausi <i>Month</i>	Omat <i>Own data</i>	Tiedus- telu <i>Enquiry</i>	Yht. <i>Total</i>	%
I	1	—	1	0.9
II	9	1	10	9.1
III	30	4	34	30.9
IV	19	20	39	35.4
V	10	8	18	16.4
VI	4	3	7	6.4
VII—XI	—	—	—	0.0
XII	—	1	1	0.9
Yht./ <i>Total</i>	73	37	110	100.0

mässä. Joka kerta tämä ns. soidinreiviiri on ollut hieman erillään varsinaisesta pesimäpaikasta. Soidinreiviirin ahkerimmin käytetty osa on ollut halkaisijaltaan vain 300 metriä. Usein linnut liikuskelevat päiväkausia asuusten piirissä ja tutkivat pönttöjä. Pönttöhavainnot on kerätty kolmelta eri pöntöltä, jotka kaikki olivat vanhoissa koivuissa. Seuraavaksi eniten rummutuspaikkana on käytetty kuolleita koivuja ja lähes yhtä paljon sähköpylväitä. Vähän käytettyjä paikkoja ovat olleet kuusi ja leppä.

Yöpyminen ja herääminen

FRANZ (1937) totesi tarkkailemallaan pesällä koiraan yöpymään vetäytymisen tapahtuneen muihin lintulajeihin nähden aikaisin. Samoin koiraan aamuinen uloslähtö pesästä tapahtui muihin lajeihin nähden myöhään. Vehkäjärvellä seuraamani valkoselkätikat yöpyivät siten, että koiras oli pesässä

ja naaras vetäytyi muualle nukkuamaan. Tätä osoittaa seuraava luettelo, johon on kerätty mielenkiintoisimpia yöpymishavaintoja. Naaras näytti jatkuvasti yöpyvän yksin 400—600 metrin päässä pesältä. Samaan aikaan koiras lämmitti pesässä poikasia, kunnes ne olivat pariviikkoisia. Molemmat linnut vetäytyivät yöpymään ainakin puoli tuntia ennen auringonlaskua. 4.6.1972 koiras meni koloon jo melkein tuntia ennen auringonlaskua; poikaset olivat tällöin 10 vrk:n ikäisiä.

1.6.1972 ♀ lähti yöpymiskolosta puuta koputettaessa 20.45, rauhoituttuaan meni takaisin, pesäkololle matkaa 450 m; auringonlasku 21.26 (Helsingin horisontin mukaan).

2.6.1972 ♂ pesästä puuta koputettaessa 21.00, auringonlasku 21.28.

4.6.1972 ♂ pesäkoloon 20.22, ei poistunut; auringonlasku 21.31.

5.6.1972 ♂ kurkisti pesästä 20.50, auringonlasku 21.32.

16.6.1972 ♀ lähti yöpymiskolosta koputet-

TAULUKKO 2. Valkoselkätikan rummutuspaikat 1971—1977. Puut ovat olleet eläviä ellei erikseen mainittu.

TABLE 2. Drumming places of the White-backed Woodpecker in 1971—1977. Unless otherwise indicated, the trees were alive.

	Omat <i>Own data</i>	Tie- dustelu <i>En- quiry</i>	Yht. <i>Total</i>	%
Pönttö/ <i>nest-box</i>	59	1	60	44.1
Koivu/ <i>birch</i>				
— kuollut/ <i>dead</i>	24	2	26	19.1
— elävä/ <i>alive</i>	8	3	11	8.1
Pylväs/ <i>pole</i>	13	10	23	17.0
Haapa/ <i>aspen</i>	4	1	5	3.7
Leppä/ <i>alder</i>	1	—	1	0.7
Mänty/ <i>pine</i>				
— kelo/ <i>dead</i>	} 5	2	7	5.1
— oksa/ <i>branch</i>				
Vaahtera/ <i>maple</i>	—	2	2	1.5
Kuusi/ <i>spruce</i>	—	1	1	0.7
Yht./ <i>Total</i>	114	22	136	100.0

taessa 21.15, pesälle 600 m; auringonlasku 21.44.

23.4.1973 ♀ yöpymiskolossa 18.30, tuli pois, pesälle 400 m; auringonlasku 19.56.

9.5.1973 ♀ meni yöpymiskoloon 20.25, ei poistunut, pesälle 400 m; auringonlasku 20.36.

29.5.1973 ♂ pesässä 21.05, auringonlasku 21.20.

7.6.1973 ♀ kurkisti yöpymiskolosta 22.30, ei poistunut, pesälle 400 m; auringonlasku 21.35.

Valkoselkien herääminen näytti seuraavan paljon tarkemmin aurinkoa kuin yöpuulle käynti. Ensimmäiset havainnot tein usein lähes auringonnousun aikaan, kuten seuraava heräämistä koskevien havaintojen luettelo osoittaa:

7.8.1972 ♀ yöpymispuun rungolla 5.15, auringonnousu 4.17.

7.3.1973 ♂ rummuttamassa 7.20, auringonnousu 7.04.

9.3.1973 ♂ rummuttamassa 7.15, auringonnousu 6.58.

12.3.1973 ♂ rummuttamassa 7.05, auringonnousu 6.49.

13.3.1973 ♂ rummuttamassa 6.55, auringonnousu 6.46.

14.3.1973 ♂ rummuttamassa 6.40, auringonnousu 6.43.

15.3.1973 ♂ rummuttamassa 6.35, auringonnousu 6.40.

17.3.1973 ♂ rummuttamassa 6.33, auringonnousu 6.33.

2.6.1973 ♂ poistui pesästä jo 2.45, auringonnousu 3.10.

6.1.1974 ♂ rummuttamassa 9.00, auringonnousu 9.21.

Vertailua muihin tikkalajeihin

Käpytikkaan, pikkutikkaan, palokärkeen ja harmaapäätikkaan verrattuna on valkoselkätikan soidinkäyttäytymisessä selviä eroja. Rummutuksen kuuluvuus on selvästi suurempi kuin käpytikalla ja harmaapäätikalla. Viimeksi mainittu rummuttaa muutoinkin suhteellisesti vähemmän kuin muut tikat (mm. HURME 1977) ja sen soidin- ja pariutumiskäyttäytymisessä onkin kuuluvilla huutosarjoilla suurempi merkitys.

Rummutussarjojen taajuudessa val-

koselkätikka jää selvästi jälkeen käpytikasta ja pikkutikasta. HURMEEN (1973) mukaan pikkutikka rummuttaa usein yli 10 sarjaa minuutissa. Itse olen havainnut useasti käpytikana rummuttavan 6—8 sarjaa minuutissa. Rummutustaaajuudeltaan lähinnä valkoselkätikkaa (keskim. 3—4 sarjaa/min.) ovat palokärki (2.4 sarjaa minuutissa, HURME & LÖFGREN 1974) ja harmaapäätikka, jonka olen useasti todennut rummuttavan 2—3 sarjaa minuutissa.

HURME (1973, 1975) on todennut pikkutikan soidinhuutelun olevan vilkkainta aamupäivällä. Ensimmäisen rummutuksen Hurme totesi 18.3. Rummutus on innokasta koko huhtikuun ajan ja jatkuu yleisesti toukokuun loppupuolelle asti. Lajin soidinhuutelu on aktiivisinta keväällä 1.4.—10.5. (HURME 1975). Harmaapäätikan huutelu on aktiivisinta maaliskuun lopulta toukokuun loppupuolelle (HURME 1977). Pikkutikalla ilmenee yleisesti myös syyssoidinta, jota kuulee marraskuun alkupäiviin saakka. Samoin palokärjellä ja harmaapäätikalla esiintyy syyssoidinta elo-lokakuussa. Sen sijaan valkoselkätikalla en ole todennut mitään syyssoitimeen viittaavaa. Syyssoidinta esiintyy selvästi vain sellaisilla lajeilla, joiden soidinkäyttäytymisessä merkittävä osuus on kuuluvilla huutosarjoilla, joita puolestaan valkoselkä- ja käpytikalla ei ole.

v. HAARTMAN ym. (1963—72) mainitsee käpytikana rummutuksen kestoksi n. 1.5 sek. ja JUSSILA (1972) valkoselkätikan rummutuksen kestoksi 1—2 sek. Omien havaintojeni mukaan valkoselkätikan rummutus kestää keskimäärin 2.2 sek. ($N = 21$). Käpytikkaan verrattuna valkoselkätikan rummutus on yleensä pitempi, kuuluvampi ja loppua kohden hidastuva, ikäänkuin venytetty, minkä olen voinut useasti todeta lintujen rummuttaessa

samanaikaisesti. Harjaantunut havainnoitsija pystyy tunnistamaan lajin rummutuksesta usein lintua näkemättäkin. Käpytikkaan nähden sekaannuksia ei juuri voi tapahtua, kun taas pohjantikan rummutus on hyvin samantapainen kuin valkoselän.

Yöpymishavaintojen mukaan sekä palokärki (HURME & LÖFGREN 1974) että valkoselkätikka hakeutuvat yöpymiskoloihin jo hyvissä ajoin ennen auringonlaskua. Samansuuntaisia havaintoja minulla on myös pikkutikasta: 24.4.1973 ♂ meni yöpymään lepänkoloon klo 19.20, auringonlasku 19.56.

Tärkeimpiä tietoja eri tikkojen soidin- ja pesintäkäyttäytymisestä on koottu taulukkoon 3. Lukemat ovat keskimääräisiä tarkoittaen kunkin la-

jin kannan pääosan käyttäytymistä. Vähiten uskottavia ne ovat pohjantikan kohdalla, joka muutoinkin tunnetaan kirjallisuudessa yllättävän huonosti. Silmäänpistävää on käpytikan lyhyt haudonta-aika sekä myös melko lyhyt pesäpoikasaika. Valkoselkätikan poikasaika voi ilmeisesti vain poikkeustapauksissa olla 20—21 vrk, jolloin syynä on esim. häirintä tai poikasten vähäinen (1—2) lukumäärä, yleensä se on 25—29 vrk (vrt. SARKANEN 1974a). Valkoselkätikan varhainen soidin muihin tikkoihin verrattuna liittyy lajin aikaisempaan pesinnän aloittamiseen.

Tikkojen rummutukset ovat erilaisia ja toisistaan poikkeavia. Lajikohtaisen erojen lisäksi on myös havaittavis-

TAULUKKO 3. Vertailua eri tikkalajien soidin- ja pesintäajan tapahtumista.

TABLE 3. Comparison of some display and nesting behaviour between different woodpecker species.

Laji <i>Species</i>	Rummutus- taajuus <i>Drum- mings/min.</i>	Soidinkausi <i>Display period</i>	Muninnan alku <i>Onset of egg-laying</i>	Haudonta- aika <i>Incubation period</i>	Pesäpoikas- aika <i>Nestling period</i>	Lähde <i>Source</i>
<i>D. leu</i>	3—4	25.2.—10.5.	25.4.—10.5.	15—16	26—29	v. HAARTMAN et al. 1963—72 SARKANEN 1974a
<i>D. min</i>	8—10	10.3.—20.5.	10.5.—20.5.	13—14	21	v. HAARTMAN et al. 1963—72 HURME 1973, 1975
<i>D. maj</i>	6—8	1.3.—10.5.	10.5.—25.5.	12	21—25	v. HAARTMAN et al. 1963—72
<i>P. can</i>	2—4	25.3.—20.5.	1.5.—15.5.	17—18	23—27	v. HAARTMAN et al. 1963—72 HURME 1977
<i>D. mar</i>	2—3	15.3.—20.5.	20.4.—10.5.	12—14	24—28	v. HAARTMAN et al. 1963—72 HURME & LÖFGREN 1974
<i>P. tri</i>	2—4	15.3.—20.5.	15.5.—30.5.	?	?	v. HAARTMAN et al. 1963—72

sa yksilöllisiä eroja. On ilmeistä, että tikat pystyvät tunnistamaan toisen yksilön rummutuksen perusteella. Rummutus vastaa merkitykseltään paljolti muiden lintujen laulua, vaikka tikoilla onkin myös muita kauaskantavia ääniä. Toisaalta, vaikka lähisukuisten valkoselkätikan ja käpytikan rummutukset eroavat rytmiltään ja taajuudeltaan selvästi toisistaan, reagoi ainakin käpytikka monasti valkoselkätikan rummutukseen. Se joko vastaa rummutuksella tai lennähtää valkoselän luo, ja usein tästä on seurauksena päällekkäisyys (HURME & SARKANEN 1975). On toistaiseksi mahdotonta tarkalleen sanoa, miksi rummutustaajuudet ovat näinkin paljon erilaiset eri lajeilla. Näyttää kuitenkin siltä, että lajit, joiden rummutus on kuuluvaa ja voimakasta, rummuttavat hitaammassa tempossa, kun taas esim. melko heikosti rummuttava pikkutikka joutuu takomaan tiuhempaan.

Kiitokset. Parhaimmat kiitokseni kaikille havainnoitsijoille, jotka ovat toimittaneet valkoselkätietojaan käytettäväkseni. Olavi Hildén, Olli Järvinen ja Martti Soikkeli ovat lukeneet kirjoitukseni ja kohentaneet sitä monin paikoin.

Kirjallisuus

- FRANZ, J. 1937: Beobachtungen über das Brutleben des Weissrückenspechtes. — Beitr. Fortpfl. biol. Vögel 13:165—174.
- V. HAARTMAN, L., O. HILDÉN, P. LINKOLA, P. SUOMALAINEN & R. TENOVUO 1963—72: Pohjolan linnut värikuvien. — Helsinki.
- HURME, T. 1973: Havaintoja pikkutikan *Dendrocopos minor* soidin- ja pesintäaikaisesta käyttäytymisestä (Zusammenfassung: Beobachtungen über das Verhalten des Kleinen Buntspechts *Dendrocopos minor* zur Balz- und Bruteit). — Lintumies 8:1—8; nro 4.
- HURME, T. 1975: Pikkutikan *Dendrocopos minor* soitimesta ja pesimisbiologiasta (Zusammenfassung: Zur Balz- und Brutbiologie des Kleinspechts). — Lintumies 10: 77—83.
- HURME, T. 1977: Harmaapäätikan *Picus canus* käyttäytymispiirteitä. — Satakunnan Linnut 17:6—9.
- HURME, T. & S. LÖFGREN 1974: Muutamia havaintoja palokärjestä. — Suomenselän Linnut 9:137—139.
- HURME, T. & S. SARKANEN 1975: Tikkojen suhtautumisesta toisiinsa ja muihin lintulajeihin (Summary: Observations on interrelations between woodpeckers and between woodpeckers and other birds). — Lintumies 10:95—99.
- JUSSILA, E. 1972: Pikkutikan, valkoselkätikan ja palokärjen rummutuksesta. — Päijät-Hämeen Linnut 3:82—30.
- PYNNÖNEN, A. 1939: Beiträge zur Kenntnis der Biologie finnischer Spechte. I. — Ann. Zool. Soc. 'Vanamo' 7(2):1—166.
- REINIKAINEN, K. & H. SINTONEN 1977: Valkoselkätikan pesimäbiologiasta ja pesimäaikaisesta käyttäytymisestä Lahdessa 1977. — Päijät-Hämeen Linnut 8:43—55.
- SARKANEN, S. 1974a: Valkoselkätikan *Dendrocopos leucotos* pesimäbiologiasta (Summary: Notes on the breeding biology of the White-backed Woodpecker). — Lintumies 9:77—84.
- SARKANEN, S. 1974b: Valkoselkätikan suojelu (Summary: Conservation of the White-backed Woodpecker). — Suomen Luonto 33:94—95.
- SARKANEN, S. 1978: Suomen valkoselkätikat 1970—77. — Suomen Luonto (painossa).

Received February 1978, revised September 1978